

Anna **Prasa Żydów polskich.**
JAKIMYSZYN-GADOCHA **Od przeszłości do terażniejszości**

redakcja Agnieszka Karczevska,
Sławomir Jacek Żurek,
Lublin 2016

*The Press of Polish Jews:
From the Past Until the Present*
ed. A. Karczevska and S.J. Żurek,
Lublin 2016

Historia żydowskiej prasy na ziemiach polskich sięga swymi początkami XIX wieku. Jako że wydawane od tego czasu aż po okres nam współczesny periodyki żydowskie różnią się pod względem językowym (publikowane były bowiem zarówno w językach żydowskich — hebrajskim i jidysz, jak i w języku polskim), tematycznym, funkcjonalnym, zasięgiem terytorialnym i społecznym oraz długością i częstotliwością ukazywania się kolejnych numerów, nie sposób zaprezentować ich jednolitej charakterystyki. Wieloaspektowość żydowskiego czasopiśmiennictwa znalazła jednak odzwierciedlenie we wzrastającym na przestrzeni kilku ostatnich lat zainteresowaniu tym tematem, a to z kolei zaowocowało szeregiem prac poświęconym temu zagadnieniu. Prace monograficzne, m.in. autorstwa Joanny Nalewajko-Kulikow¹, Zuzanny Kołodziejkiej², Anny Landau-Czajki³, Adama Kopciowskiego⁴, Elżbiety Kossewskiej⁵, czy wydawnictwo źródłowe przygotowane przez Agnieszkę

¹ J. Nalewajko-Kulikow, *Studia z dziejów trójjęzycznej prasy żydowskiej na ziemiach polskich (XIX–XX w.)*, Warszawa 2012.

² Z. Kołodziejka, „*Izraelita*” (1866–1915) — *znaczenie kulturowe i literackie czasopisma*, Kraków 2014.

³ A. Landau-Czajka, *Polska to nie oni. Polska i Polacy w polskojęzycznej prasie żydowskiej II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2015.

⁴ A. Kopciowski, *Was hert zich in der prowinc? Prasa żydowska na Lubelszczyźnie i jej największy dziennik „Lubliner Tugblat”*, Lublin 2015.

⁵ E. Kossewska, *Ona jeszcze mówi po polsku, ale śmieje się po hebrajsku. Partyjna prasa polskojęzyczna i integracja kulturowa polskich Żydów w Izraelu (1948–1970)*, Warszawa 2015.

Jagodzińską i Marcina Wodzińskiego⁶, to zaledwie kilka z najnowszych tytułów poświęconych żydowskiej prasie. Tematowi ważnemu, gdyż prezentującemu prasę jako jedno z najistotniejszych źródeł do historii i kultury żydowskiej; materiał przygotowany przez Żydów dla Żydów, a więc prezentujący świat żydowski od wewnątrz, z ówczesnej perspektywy czasowej.

W sytuacji, gdy dotychczasowe badania pokazały jak wiele wątków dotyczących prasoznawstwa i czytelnictwa żydowskiego wymaga dalszych dociekań⁷, ogromnie cieszę kolejną publikacją podejmującą to zagadnienie.

Praca o której mowa, nosząca tytuł *Prasa Żydów polskich. Od przeszłości do terażniejszości*, ukazała się na jesieni 2016 roku nakładem Towarzystwa Naukowego KUL i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Stanowi ona VIII tom serii wydawniczej „Pracowni Literatury Polsko-Żydowskiej KUL”, z którą związani są redaktorzy tomu — Agnieszka Karczewska i Sławomir Jacek Żurek. Na marginesie dodać należy, iż temat prasy żydowskiej był już obecny w tej serii; opublikowany w 2015 roku VI tom, zatytułowany *Polsko-żydowska republika marzeń. O „Chwilce Dzieci i Młodzieży” (1925–1937)* to monografia poświęcona dodatkowi dla dzieci do lwowskiej „Chwili” autorstwa Agnieszki Karczewskiej⁸.

W odróżnieniu od VI tomu, będącego pracą jednej autorki, tom VIII stanowi pracę zbiorową, na którą składa się 15 artykułów autorstwa naukowców z czterech krajów (Polski, Niemiec, Francji i Izraela), reprezentujących University of Paris 8, Universität Rostock, Kibbutzim College in Tel Aviv, The National Library of Israel/ The Hebrew University of Jerusalem, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Gdański oraz Żydowski Instytut Historyczny im. Emanuela Ringelbluma.

Do grona autorów należą zarówno praso- i literaturoznawcy, historycy oraz politolodzy o ugruntowanej pozycji naukowej, jak i młodzi autorzy, którzy — co warte podkreślenia — są już rozpoznawani jako osoby zajmujące się badaniami nad kulturą żydowskiego słowa pisanego. W rezultacie w ręce czytelnika trafia solidnie opracowane o wysokim poziomie merytorycznym.

Z uwagi na wielojęzyczność autorów nie jest to zarazem publikacja jednolita językowo; czytelnik znajdzie w niej zarówno teksty w języku polskim, jak i w języku angielskim. Przy czym te drugie obejmują zaledwie dwa spośród wszystkich tekstów zebranych w tym tomie (artykuły Eli Bauer i Eyal Miller). By zainteresować a także przybliżyć czytelnikowi obcojęzycznemu zawartość całego tomu, przygotowano dwa

⁶ „Izraelita” 1866–1915. Wybór źródeł, oprac. A. Jagodzińska, M. Wodziński, Kraków–Buda-peszt 2015.

⁷ Na szczególną uwagę zasługuje w tym względzie powojenna prasa żydowska (przy czym cezura czasowa sięgać powinna czasów współczesnych) oraz analizy źródłowe kolejnych dużych tytułów prasowych.

⁸ A. Karczewska, *Polsko-żydowska republika marzeń. O „Chwilce Dzieci i Młodzieży” (1925–1937)*, Lublin 2015.

spisy treści — jeden w języku polskim, drugi w języku angielskim. Ponadto pod artykułami w języku polskim zamieszczono streszczenia w języku angielskim.

Prasa Żydów polskich. Od przeszłości do terażniejszości prezentuje zagadnienia dotyczące przedwojennej prasy żydowskiej z terenów dawnej Rzeczypospolitej. Zawiera także rozważania dotyczące czasów Zagłady. Okres II wojny światowej nie stanowi jednak cezury zamykającej. Autorzy odnieśli się bowiem także do powojennej i współcześnie wydawanej prasy żydowskiej.

Prezentowane treści podzielone zostały na cztery bloki tematyczne. Pierwszy z nich odnosi się do syjonizmu, drugi omawia periodyki żydowskie jako instytucje życia kulturalnego, trzeci prezentuje kulturę popularną i jej elementy w prasie żydowskiej, ostatni zaś przedstawia nowe perspektywy badawcze. Taki uporządkowany podział ułatwia czytelnikowi poruszanie się po licznych artykułach o różnorodnej tematyce.

W pierwszej części monografii znajdziemy trzy artykuły autorstwa Gideona Kouts'a, Małgorzaty A. Maksymiak i Kingi Węgrzyn, poświęcone roli jaką odegrała prasa w kształtowaniu się syjonizmu. Pierwszy z autorów nakreślił przebieg sporów dotyczących prasy w okresie międzywojnia, Małgorzata A. Maksymiak omówiła syjonistyczne periodyki z lat 80. i 90. XIX wieku, zaś Kinga Węgrzyn zaprezentowała jednocześnie się ruchu syjonistycznego na ziemiach polskich w świetle przekazów prasowych z okresu międzywojennego.

Część druga zawiera artykuły pióra sześciu autorów: Ireneusza Piekarskiego, Moniki Szablowskiej-Zaremby oraz Anny Jeziorkowskiej-Polakowskiej, Sylwii Majdosz, Sławomira Jacka Żurka i Agnieszki Kasperek. Można w niej wyodrębnić dwie składowe — pierwszą obejmującą analizy dotyczące żydowskiej prasy przedwojennej, drugą poświęconą polskojęzycznej prasie powojennej. Pierwszy z wymienionych autorów omawia teksty hebrajskojęzyczne prezentowane w polskojęzycznej prasie żydowskiej w okresie 1861–1939. Rozważania dwóch kolejnych autorek odnoszą się odpowiednio do dwóch tytułów prasowych: „Ojczyzny” oraz „Myśli Żydowskiej”, gdyż Monika Szablowska-Zaremba dokonała analizy wzmianek prasowych dotyczących polityki i literatury zawartych w „Ojczyźnie”, zaś Anna Jeziorkowska-Polakowska przedstawiła kulturoznawczą rolę lubelskiej „Myśli Żydowskiej” wydawanej w latach 1916–1918. Trzy kolejne artykuły z tej części traktujące o prasie powojennej zawierają rozważania Sylwii Majdosz, która prezentuje charakterystykę wychodzącego w latach 90. XX wieku czasopisma „Masada”, analizy Sławomira Jacka Żurka odnoszące się do najważniejszego czasopisma polskojęzycznego wydawanego w Izraelu po II wojnie światowej — „Nowiny-Kurier” — prezentując zawarty w nim po 1968 roku materiał krytycznoliteracki oraz Agnieszki Kasperek, która sięgnęła po rocznik „Kontury” omawiając na podstawie zawartych w nim materiałów prozę polskich autorów mieszkających w Izraelu odnoszącą się do doświadczeń z okresu Zagłady.

Trzecia część woluminu odwołuje się do periodyków XIX-wiecznych, a także tytułów prasowych okresu międzywojennego. Zamieszczone w niej artykuły prezentują kwestie nawiązujące do szeroko rozumianej folklorystyki żydowskiej. Agnieszka Żółkiewska omawia jidyszową prasę świąteczno-rozrywkową (tzw. „jontew-blaty”), przedstawiając fenomen tego gatunku. Z kolei Eli Bauer wybrała do analizy ostatnią stronę HaCefiry, na której umieszczano reklamy i na ich podstawie starała się odnieść do życia społeczno-kulturalnego XIX-wiecznych wspólnot żydowskich, zaś Agnieszka Karczewska sięgnęła po jeden z dodatków do „Chwili”, a mianowicie „Chwilki Dzieci i Młodzieży” i na podstawie zawartych w niej rozważań odniosła się do problematyki sportowej i budowania nowej tożsamości żydowskiej.

Ostatnia, a zarazem czwarta część monografii traktuje o kwestiach związanych z procesem cyfryzacji prasy żydowskiej oraz wynikającymi z tego nowymi perspektywami badawczymi. Obejmuje trzy artykuły. Pierwszy autorstwa Dariusza Konrada Sikorskiego odnosi się do antropologii mediów w badaniach prasy polsko-żydowskiej, dwa kolejne omawiają procesy digitalizacji żydowskich periodyków — Eyal Miller przedstawił projekt Narodowej Biblioteki Izraela i Uniwersytetu Hebrajskiego mający na celu stworzenie bazy prezentującej całą zachowaną prasę żydowską, zaś Agnieszka Kopacz odniosła się do repozytoriów cyfrowych prezentujących prasę polsko-żydowską.

Monografię *Prasa Żydów polskich. Od przeszłości do terażniejszości* zamyka indeks osobowy. Praca nie zawiera odrębnego zestawienia bibliograficznego. Z uwagi na wieloaspektowość omawianych tematów stworzenie całościowego zestawienia literatury oraz źródeł prasowych i internetowych doskonale uzupełniałoby prezentowany materiał. Nie jest to jednak element, którego brak umniejsza wartość tego woluminu.

Publikacja poświęcona prasie nie byłaby pełna, gdyby nie zaprezentowano w niej samych źródeł w postaci kart z żydowskich periodyków. Przedrukowane ze źródeł ilustracje czy ogłoszenia prasowe uzupełniają artykuły Agnieszki Żółkiewskiej oraz Eli Bauer. Z kolei Agnieszka Kopacz omawiając kwestię digitalizacji prasy polsko-żydowskiej dodała print screeny prezentujących ją witryn. Żałować należy, iż pojedynczych kart z żydowskich periodyków nie zamieszczono przy pozostałych tekstach, gdyż podniosłoby to wartość poznawczą tej publikacji. Nie można jednak wykluczyć, że takie działania były zamierzone i nie chodziło tu o ograniczenia natury finansowej — być może w ten sposób redaktorzy tomu chcieli pozostawić czytelnika z pewnym niedosytem, mogącym być uzupełnionym przez kolejne woluminy z serii „Pracownia Literatury Polsko-Żydowskiej KUL”.

Jak zatem oceniać najnowszą monografię pochodzącą z tej serii? Bez wątplenia jest to niezwykle ciekawe opracowanie prezentujące czasopiśmiennictwo żydowskie od XIX wieku po czasy nam współczesne, adresowane do szerokiego grona czytelników: medio-, praso- i literaturoznawców, historyków, judaistów, jidyszystów czy hebraistów; jednym słowem badaczy historii, kultury i dziedzictwa polskich Żydów. Z uwagi na wszechstronność omawianych treści publikacja ta nie tylko uzupełnia

dotychczasowy stan badań, ale co jeszcze istotniejsze może być lekturą polecaną osobom nie znającym tego zagadnienia. Tym bardziej, iż każdy z tekstów stanowi zamkniętą całość, a więc wspomniana praca może być czytana w sposób całościowy lub fragmentaryczny.

Cztery bloki tematyczne zawarte w monografii nie wyczerpują omawianych tematów. Z uwagi na rozległość materiału, jakim jest czasopiśmiennictwo żydowskie nie sposób oczekiwać by było inaczej. Zagadnień do dalszych analiz starczy bowiem dla kolejnych pokoleń. Jednakże — jak podkreślają we wstępie redaktorzy tomu — ten ma inspirować do dalszych rozważań nad prasą żydowską. Z tego powodu sami wytyczają kierunki dalszych badań.

Z całą stanowczością należy podkreślić, iż tom ten opiera się na obszernej bazie źródłowej obejmującej materiał sięgający od XIX wieku po okres nam współczesny oraz w istotny sposób wypełnia wiele istniejących luk. Autorzy poszczególnych artykułów sięgali po tematy pionierskie, prowadząc badania o charakterze przyczynkarskim. W tym zakresie na szczególną uwagę zasługują rozważania poświęcone analizie tytułów prasowych z okresu powojennego, a także zebranie i dokonanie krytycznej analizy procesu digitalizacji prasy żydowskiej. Materiał ten odnosi się bowiem do użyteczności tego źródła do dalszych badań naukowych oraz daje możliwość wykorzystania go w pracy dydaktycznej. Na podkreślenie zasługuje także odniesienie się nie tylko do samej tematyki, ale i przywoływania mało znanych periodyków, w szczególności badań prasy lokalnej, regionalnej, efemerycznej, sięganie do dodatków uzupełniających duże tytuły prasowe.

Należy mieć nadzieję, że narastające zainteresowanie tytułami prasowymi w językach żydowskich, których zbadanie możliwe jest dzięki nabyciu lub rozwinięciu przez badaczy z ziem polskich znajomości języków żydowskich, zaowocuje kolejnymi opracowaniami nieznanej, pomijanej czy niewykorzystywanej w badaniach prasy żydowskiej, wzbogacając dotychczasowy obraz historiografii żydowskiej, a monografia *Prasa Żydów polskich. Od przeszłości do terażniejszości* stanie się pozycją obowiązkową dla zainteresowanych tym tematem.